

ШЫБН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де үнүп
эгелээн

№ 2 (17139)

2006 чылдың
ЯНВАРЬ 12,
четверг

Номерни парлаггаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 22.00
Садар өртээ — 3 рубль.

ДААРТА — Россияның Парлалга хүнү ПЕТР I ҮНДЕЗИЛЕП ТУРГУСКАН

«Чурт иштинде болгаш даштыкы чурттарда болуп турар болушкуннар медээлээр солуннар парлаар дугайында» чарлыкты 1702 чылдың декабрь 16-да Петр I үндүргөн. Шак ындыг бир дугаар орус солун «Ведомости» болган. Ол чылдың төнчүзүндө ооң элээн каш дугаары үнген. 1703 чылдың январь 2-ден бээр солун доктаамал үнүп эгелээн, ол Россияга парлагганың эге үндезинин салган, ынчангаш январь 13-тү Парлалга хүнү кылдыр демдегледип турар.

«Ведомости» солунну Москвага, Петербурга 150-4000 кезек тиражтыг кылдыр парлап үндүрүп турган. Ооң редактору Петр I, бирги литература ажилдакчылары Борис Волков биле Яков Синявин, редакцияның бижик дажыыр чарылгазы (куръери) Преображенск полугунуң солдады, он чеди харлыг Вася Татишев турган. Татишев сөөлүндө улуг эртемден академик болган. «Ведомости» информация-публицистика уткалыг казактың албан солуну болуп турган. Бо солун 1727

чылга чедир үнүп келген, ооң соонда ону Эртемнер академиязынга дамчыдып бээрге, «Санкт-Петербургские ведомости» деп адын эде адаан.

1728 чылда солун ажил-чорудулгазын суларадып эгелээрге, аңаа чаа утка-шынарны кирири биле «Ведомости» солунга «Тайылбыр» капсырылганын парлап эгелээн. Орта бөдүүн номчукка билдинмес аттарны, терминнерни тайылбырлап турган. Ооң эгелекчизи болгаш редактору Герард Миллер болган. Ону неделяда ийи

катап парлааш, солун-биле кады халаска тарадып турган. Ооң эртем талазы-биле уjur-дузазы улуг болган.

1754 чылда М.В. Ломоносовтуң эгелээшкини-биле Г. Миллерниң удуртулгазы, Эртемнер академиязының деткимчези-биле Россияның чаа сеткүүлүн (журналын) үндүрүп эгелээн. Ол болза билии кошкак номчукчуларга таарыштыр кылган үндүрүлгө болур. Моон эгелээш журналистика Россияга хөгжүлдени алган.

«Журналист» сеткүүлдөн допчулап очулдуруп алган.

Байыр чедиришкиннери, чаагай күзээшкиннер

Хүндүлүг журналистер, солун, сеткүлдөр редакцияларының, радио, телевидениениң ажилдакчылары!

Профессионал байырлалыңар — Россияның Парлалга хүнү-биле байыр чедирип тур бис!

Российжи парлалга эң баштайгы «Ведомости» солундан эгелээш, бөгүндө амгы үениң Интернет-технологиязынга чедир үш чүс чыл дургузунда улуг чогаадыкчы орукту эрткен. Бистиң республикага бөгүндө кандыг-бир социал-экономиктиг эгелээшкени журналистерниң киржилгеги база парлалгага сайгарып көрүлдө чокка бодап көөрү берге. Силерниң хүн бүрүдө ажылыңар, мергежээниңер болгаш чогаадыкчы чорууңар ачызында республиканың чурттакчылары янзы-бүрү медээлер-биле хандыртыңар. Номчукчуларга болгаш көрүкчүлөргө, радио дыңнакчыларыңа болгаш компьютер четкилериниң бүгү-ле ажылдакчыларыңа бот-көрүштер, бодалдар, аналитиктиг үнелелдерниң делгеми хүн бүрүдө тургустунуп турар. Силерниң парлап үндүргөн болгаш көргүскен материалдарыңар ниитилелдиң бот-угланышының болгаш хөөнүн тургузарыңа чугула черни ээлеп, а чамдыкта шиитпирлиг салдарны чедирип турар. Ажылыңарга делгеми-биле көөр чорукка чагыртыңар. Чаңгыс чер-чурттууларыңарның бүзүрелин бедии-биле үнеленер.

Байырлал-биле, эргим өңүктөр! Чаа-чаа чогаадыкчы чедишкениңерни, быжыг кадыкшылды болгаш чаагай чорукту күзедим! Демир-жүүңер бажы чидиг-ле болзунам!

Хүндүткел-биле,

Тыва Республиканың Чазак Даргазы
Ш.ООРЖАК.

Хүндүлүг коллегалар!

Тыва Республиканың Парлалга болгаш массалыг коммуникация талазы-биле агентилели Россияның Парлалга хүнү-биле журналистиканың, ном үндүрер черниң болгаш полиграфияның бүгү хоочуннарыңа, ажилдакчыларыңа байыр чедирип тур.

Силерниң күш-ажылыңарны бедии-биле үнелвишаан, мергежиңер, чогаадыкчы дилээш-

киннериңер, ниитилел мурнунга харысалгаңар моон соңгаар республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге, бистиң чонувустуң амыдыралын экижидеринге төлептиг салышыкынын кириер дээрзинге долзуу-биле бүзүрөп болур.

Силерге чогаадыкчы дилээшкениңерни, чедишкениңерни, келир үеге бүзүрелди, идегелди, кадыкшылды болгаш чаагай чорукту күзедим.

Тыва Республиканың Парлалга болгаш массалыг коммуникация талазы-биле агентилелдиң директору
О.Б. ОЮН.

Хүндүлүг коллегаларывыс болгаш өңүктөривис!

Бистиң профессионал байырлалывыстың хүнүндө — бодуңарның мурнуңарга, солунуңар мурнунга, номчукчуларыңар, көрүкчүлериңер, дыңнакчыларыңар мурнунга шынчы, күштүг болуп артарыңарны күзедивис. Чүге дизе, журналистиканың деңгели, а сөстүң үнези бадып турар деп чугаалар чоруп турар амгы бо үеде, ол хүн чурт мурнунга болгаш ооң келир үези дээш бистерниң харысалгавыс кажангызындан-даа артык улуг болур уjurлуг. Хүндүткел чок журналистика социал ондактыг, солун, теле- болгаш радиоэфир, ниитилелдин мөзү-шынар талазы-биле кадык-чаагай, чогумчалыг байдалын тодарадыр эң идегелдиг термометр-дир.

Бистиң мергежилвиис берге болгаш ондактыг, ынчалзажок, ол — кайгамчык болгаш онзагай мергежил дээрзин бис өскелерден артык билир бис. Ооң ат-алдарын ажил-херээвис-биле тудар бис, аңаа бүрүнү-биле бердинери — аас-кежик-тир.

Аас-кежиктиг, быжыг кадыкшылдыг болуңар, өг-бүлөңерге чаагай чорукту, хөй-хөй шынчы өңүктөрлиг болуруңарны күзедивис, чаа темаларыңар болгаш солун маадырларыңар хөй болзун.

Россияның Журналистер эвилелиниң секретариады.

(Уланчызы 6-гы арында).

ТР-ниң Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржакка

Хүндүлүг Шериг-оол Дизижикивич!
Силерге Чаа чыл база Христостуң төрүттүнгөн хүнү-биле байырны чедирдим.

Бо байырлалдар өг-бүлө бүрүзүңге сагыш-сеткилди өөртүп, бистерни каттыштырып, эң-не чырык, чылыг байдалды тургузуп, өөрүшкү, буянын бүзүрелдерни төрүттүндүрер.

Үнүп келген чыл Силерге болгаш чоок кижилериңерге чедимчелиг болзун, аас-кежикти, өөрүшкүнү болгаш ажил-херектериңерге чедишкениңерни эккээр болзун.

Силерге быжыг кадыкшылды, бүгү-ле чүвеге экини күзедим.

В. ПУТИН.

Хүндүлүг Шериг-оол Дизижикивич!

Чаа 2006 чыл-биле чүректин ханызындан байыр чедиргенимни хүлээп ап көрүңер!

Силерге эки кадыкшылды, быжыг турушту, улуг угаанны, бүзүрелди, хууда аас-кежин, өг-бүлөңерге чаагай кежикти күзедим. Россияның чаагай чоруу дээш Силерниң харысалгалыг ажил-чорудулгаңарга чедишкениңерни, эш-өөрүңерниң деткимчези үргүлчү эдерип чорууруң күзедим.

С.М. МИРОНОВ.

Республиканың прокуратура ажилдакчыларыңа

Республиканың Прокуратура органнарының хүндүлүг ажилдакчылары болгаш хоочуннар!

Профессионал байырлалыңар — Россия Федерациязының Прокуратура ажилдакчызының хүнү-биле изиг байырны хүлээп ап көрүңер!

Ада-чурттуң прокуратуразы барык үш чүс чыл дургузунда хамаатыларны болгаш ниитилелди хоойлу-дүрүм чок болгаш эпчел чок чоруктан камгалавышаан, күрүнениң бүзүрелдиг чөлөнгижи болуп келген. Езулуг профессионалдарның ылгавыр демдээ болур — хоойлу-дүрүм камгалалыңа бердинишкени болгаш арын-нүүрлүг чорук бо эрге-хоойлу институтунга кезээде кол черни ээлеп келген. Сөөлгү чылдарда реформалар кирилдизиниң нарын чадазы болуп турза-даа, прокуратура органнары Россияның күрүне эрге-чагырга системазынга кол черни ээлеп келген дээрзин дидими-биле айтып болур. Силер кемниг херектерге болгаш ниитилелге тургустунуп келир еске-даа хоойлуга чөрүшкөк байдалдарга удур демиселдин бирги одуруунда туруп, күрүне меха-

низминиң доктаамал ажылын бүрүнү-биле хандырып турар силер. Эрге-хоойлу органнарының аразыңа ажил-чорудулганы харылзаштырар прокуратураның хүлээлгезиниң ачызында эрге-хоойлунуң шупту субъектилеринге хоойлу сагылгазы чедип алдынып турар.

Профессионал байырлалыңар хүнүндө Тываның прокуратуразында чүгле бөгүндө ажилдап турар ажилдакчыларга эвес, прокуратураның аныяк ажилдакчыларыңа байлак арга-дуржулгазын дамчыдып берип, республиканың хөгжүлдизинге үлүг-хуузон төлептии-биле кириер бүгү хоочуннарга мөгеер-дир мен. Ниитилелге силерниң ажил-чорудулгаңар хүндүткелди, ат-алдарны болгаш өөрүп четтиришкени тургузуп турар.

Силер бүгүдөгө болгаш өг-бүлелериңерниң кежигүннеринге быжыг кадыкшылды, аас-кежикти болгаш бүгү Россияның болгаш Тываның чаагай чоруу дээш белең эвес база харысалгалыг ажил-ижинерге чаа-чаа чедишкениңерни күзедим.

Хүндүткел-биле,
Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.ООРЖАК.

Күрдумада бистиң депутадывыс

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА КАЛБАРАР

Россия Федерациязының Күрүне Думазының депутады Чылгычы Ондар Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар Самойлов Монгуш-биле Моолга ажил-албан кылып чорааш, эеп келген. Моолче чораанының кол сорулгазы — Тыва Республикага өстүрер уксаалыг малдарны садып алыр талазы-биле дугуржулганы чарары болур. Олар Моолга чоруп тургаш, Моолдун көдээ ажил-агый болгаш аш-чем сайыды дээрги Дербишдагба, күрүнениң каайлы кол эргелелиниң бирги оралакчызы Б.Баттумур, Моолдун күрүнениң ветеринар-хайгаарал албанының статс-инспектору С.Ниамдоржу, Убса-Нур аймактың губернатору

Л.Тогоо-биле ужурашкан.

Күрүне Думазының депутады Чылгычы Ондар Моолдун Күрүнениң Улуг Хуралының депутады, «Моол—Россия» парламентилер аразының депутат бөлүүнүң координатору дээрги Идэптэн-биле ужурашкан.

Сес хонук ажил-албан кылып чораанының түннелинде Тыва Республика биле Моолдун аразыңа көдээ ажил-агый талазы-биле бот-боттарыңа ажыктыг кады ажилдажылганың бурунгаар сорулгалыг дугуржулгазы чедип алдыңан. Ажил бо угланышыкың-биле моон соңгаар уламчылаар.

Депутаттың парлалга албаны.

КЫЙГЫРЫГ!!!

Хүндүлүг чурттакчы чонуусу!
Силерни 2006 чылдың чайын болуп эртер Бүгү-россияның көдээ ажыл-агый чизезинге идепкейлиг киржиринче кыйгырып тур бис!

Бо чизени чүгэ эрттирип тура-рыл дээр болза:

- көдээ ажыл-агыйда байдалды, өскерилгелерни өөренип көргөш, чаа шагның үезинге дүүштүр көдээ ажыл-агыйны көдүрөр болгаш көдээ черлерде амыдырал-чуртталганы экижидер сорулгалыг.

Ынчангаш, Россияның Чазаанга чүглө шын болгаш тода дыңнадышкын дузалаар.

Хуу кижилерниң үндүрүг өзе бээринден, криминалдыг бөлүктөрдөн база оор-суктан короткаш, кайы хире мал-маганныг, черлиг мен деп чүвени чажыраары чажыт эвес болгай.

Чизеден короткан херээ чок!
Чүгө диге хуу чонунуң сан-чурагайларын үндүрүг болгаш өске-даа албан организацияларже дамчытпас. Көдээ ажыл-агый чизезинге киришкен хамаатыларның ат-сывын анкеталарга айытпас, берген сан-чурагай көргүзүглерин ниити түңнел кылдыр үндүргөш, ол анкеталарны узуткаар.

Чизениң түңнелдерин үндүрүгө ажылгаттыг хуу чонунуң сан-чурагай көргүзүглериниң онза чажыт болуру айыттыг 108 дугаарлыг Федералдыг хоойлуга Россия Федерациязының Президентизи В.В.Путин 2005 чылдың июль 21-де атты салган. Бо хоойлунуң № 12 чуулгу эрге-ажыкты камгалаарын болгаш хууда амыдырал-чуртталганы экижидерин айтып турар.

Көдээ ажыл-агый чизезинге киржири – бистиң хамааты хүлээлгевис болгай.

Көдээ ажыл-агый чизезинге идепкейлиг киржилиңер!

МЕДЕГЛЕЛ

Сөөлгү үеде массалыг информацияның чамдык чепсектеринде 2006 чылда эртер Бүгү-россияның көдээ ажыл-агый чизезиниң дугайында үндезин чок шуугаашкыннар непередиринче угланган материалдарда көстүп турар аларган. Ол материалдарда ам болур көдээ ажыл-агый чизезин күрүнениң үндүрүг албанының чорудуп турар хемчеглери-биле дорт холбал турар. Ынчангаш массалыг информация чепсектери ону күзевейн турза-даа, чонну хейле коргудуп, Бүгү-россияның көдээ ажыл-агый чизези дег күрүнениң чугула программалары чедишкенин эрттиреринге айыылдыг байдалды тургузуп турар. Маңаа холбаштыр Росстаттың парлалга албаны дараазында медеглелди кылган:

«Бүгү-россияның көдээ ажыл-агый чизезиниң дугайында» 2005 чылдың июль 21-де № 108 Федералдыг хоойлуда чизе хуудустарында көдээ ажыл-агый объектилериниң дугайында сан-медээлер чажыт болур деп дорт айтылган. Ол сан-медээлерни чарлап болбас, хууда кижилерге болгаш юридиктиг организацияларга – чизе объектилеринге хора чедиринге ажылгап болбас. Ону өңчү эезиниң амыдыралына болгаш эргелеринге дээп болбас принципке үндезилээн.

Ам болур чизе кандыг-даа үндүрүглерге хамаарышпас! Ооң түңнелдери-биле чизе киржикчилери кандыг-даа материалдыг болгаш саң-хөө чарыгдалдарына таварышпас!

Чизениң сорулгалары ажык болгаш тодаргай. Агроулетпүр комплекзинде херек кырында чүү болуп турарын билип алгаш, күрүне эң чугула сорулганы – көдээ ажыл-агый бараан-нарынның бүдүрүкчүлериң амыдыралын канчаар экижидерин шиттирлээр. Чизениң бүгү киржикчилери оларның дыңнаткан бүгү сан-медээлери Россияның көдээ ажыл-агый чизезинде, ында чурттап, ажылдап турар кижилерниң байдалын боттуу-биле экижидеринге бараан болур дээрзинге бүзүрлүг болур.

Росстаттың парлалга албаны.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналдарын тургузар дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗАК ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫ

Эртем-техниктиг хөгжүлдуге иди бээр болгаш эртем талазы-биле чедишкени дээш шаңнал системаны сайзыраңгайжыдар сорулга-биле **доктаадыры болза:**

1.Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле чыл санында тыпсыр ийи шаңналын тургузар болгаш оларның бирээзи-ле 120 муң рубль хемчээлдиг шаңналдарны 2006 чылдан эгелеп тыпсыр.

2.Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналдарының дугайында Дүрүмү бадылаар

(кошкан).

3.Тыва Республиканың Чазак Даргазының чанында Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналдарын тыпсыр талазы-биле комиссияның составын бадылаар (кошкан).

4.Тыва Республиканың Чазак Даргазының чанында Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле Комиссияның дугайында Дүрүмү бадылаар (кошкан).

5.Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш тех-

ника талазы-биле шаңналдарының акша кезээн төлээринге холбашкан чарыгдалдарны Тыва Республиканың Эртем болгаш өөредилге черлериниң талазы-биле агентилелиниң Тыва Республика республика бюджетинде көрдүнгөн хемчээлинге доктаадыр.

6.Тыва Республиканың Чазак Даргазының Канцеляриязы Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналының лауреадының Дипломун белеткээрин хандыраар.

7.Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы 2006 чылдан эгелээш, Тыва Республиканың республика бюджетин тургузарда Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналдарын тургузарына холбашкан чарыгдалдарны айтып тургузар.

8.Бо Чарлык ону албан езузу-биле парлаан үеден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.ООРЖАК.

Кызыл хоорай
2006 чылдың январь 10, № 1

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы 2006 чылдың январь 10-да № 1 Чарлы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналдарын тыпсыр талазы-биле комиссияның СОСТАВЫ

П.А. Морозов—Тыва Республиканың эртем болгаш өөредилге сайыды, даргазы

Л.Ш. Ондар—Тыва Республиканың Эртем болгаш өөредилге черлериниң талазы-биле агентилелиниң директору, дарганың оралакчызы, төөгү эртемнериниң кандидаты

Н.Г. Дубровский—Тываның күрүне университетиниң ректору, биология эртемнериниң кандидаты

Б.К. Кудерек—Тыва Республиканың кадык камгалал сайыды, медицина эртемнериниң кандидаты

Д.С. Куулар—Тываның күрүне университетинде профессор, филология эртемнериниң доктору

З.К. Кыргыс—Делегейниң «Хөөмей» төвүнүн директору, төөгү

эртемнериниң кандидаты

В.И. Лебедев—Бойдус курлавырларын комплекстиг шингээдип алгырының Тывада институтунун (ТИКОПР) директору, геология-минералогия эртемнериниң доктору

М.Х. Маңнай-оол—Тываның Гуманитарлыг шинчилелдер институтунун кол специализы, төөгү эртемнериниң кандидаты

В.Д. Март-оол—Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институтунун директору, төөгү эртемнериниң кандидаты

В.О. Ооржак—Тыва Республиканың үлетпүр сайыды

Р.Б. Чысыма—Тываның Көдээ ажыл-агый эртем-шынчилел институтунун директору, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидаты.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2006 чылдың январь 10-да № 1 Чарлы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2006 чылдың январь 10-да № 1 Чарлы-биле бадылаан Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналдарының дугайында ДҮРҮМ

1.Тыва Республиканың Чазак Даргазының шаңналдары (моон ыңай шаңнал дээн) болза Тыва Республиканың девискээринде турар албан черлериниң болгаш организацияларының, оларның организа-эрге-хоойлу хеври хамаарылга чокка эртемденерин болгаш специалистерин мактап-деткириниң аргазы болур.

Чыл санында-лайи шаңналды тыпсыр.

2.Шаңналдарны чылда бир катап. Эртем хүнүнде (февраль 8-те) дараазында чедишкенин чедип алганы дээш тыпсыр:

бойдус болгаш техниктиг эртемнерниң хөгжүлдүзүнге улуг үлүгнү кирип турар эртем шинчилелдери дээш;

экономиктиг хөгжүлдүң темпелерин болгаш ажыктыын бедидерин хандырып турар чаа салгалды мурнакчы техниказын, материалдарын болгаш технологияларын ажылдап кылганы болгаш шингээдип алганы дээш; бүдүрүлгеге принципалдыг чаа технологияларны, техниканы, приборларны, дериг-херекселдерни, материалдары болгаш бүдүмелдерни тургузары болгаш калбаа-биле ажыглаары-биле доозулган эртем-шынчилел болгаш дуржулга-конструктор ажылдары дээш;

техникага болгаш технологияларга чаа угланышкыннарны берип турар шинчилелдерни херек кырында боттандырганы дээш;

көдээ ажыл-агый продукция-

ларын бүдүрер, болбаазырадыр болгаш шыгжаар талазы-биле эртем-техниктиг чогаадырларны херек кырында улуг хемчээлге боттандырганы дээш;

медицинага болгаш кадык камгалалына чаа аргаларны болгаш дериг-херекселдерни ажылдап кылырынга база херек кырында ажыглаарына чедип алган бедик көргүзүглерин дээш; тудуг, архитектура болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агый талазы-биле эртем, төлевилел-конструктор болгаш технологтуг чедишкенин дээш;

экология болгаш бойдус камгалал айтырыгларын шиттирлээринге кириген улуг ажылдары дээш;

экономиканың боттуг секторунуң ажыктыын бедидеринге дузалыг эртем-шынчилел ажылдарын ажылдап кылганы дээш; гуманитарлыг эртемни хөгжүдеринге, Тываның культура-төөгү байлаан хевээр арттыраарына улуг үлүгнү кирип турар эртем чедишкенин дээш.

3.Шаңналдарны Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналдарын тыпсыр талазы-биле Тыва Республиканың Чазак Даргазының чанында комиссияның (моон ыңай Комиссия дээн) кирип келгенин езуугаар, Тыва Республиканың Чазак Даргазының Чарлыына үндезилеп тыпсыр.

4.Шаңналдарны тыпсыр ажылдар конкурзуна өөредилге албан черлериниң эртем ажылдакчылары, профессорлар бол-

гаш башкылар, аспирантылар, докторантыларга ол ышкаш республика экономиказының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар специалистер хууда азы автор коллективиниң составы-биле киржип болур.

Шаңнал тыпсыры-биле идип үндүргөн авторлар коллективи эртем удуртукчузун кириштир 5 кижиден ашпас санныг болур.

Ажылдарны күүседип турар үеде чүгле административтиг азы организаакчы эрге-хүлээлгелиг турган кижилерни шаңнал алыр кижилер аразына кирибес.

Шаңнал акшазын шаңнаткан-наар аразына деңге үлээр.

Комиссия сонургалдыг эртем албан черлери, организациялары болгаш хөй-ниити каттыжышкыннары-биле кады ажылдарны киририниң, оларга экспертиза чорударының хуусаалары болгаш негелделерин, а ол ышкаш кандидаттарны шаңналга киририниң чурумун тодардыр.

Баш удур бүгү талалыг чугаалажып көргөн соонда шаңналдарга кириер ажылдарны идип үндүрерин, а ол ышкаш, шаңнадыр кижилер составын оларның кижилериниң кириген үлүүн барымдаалап тодардырын эртемденер, эртем-техниктиг чөвүлелдер азы ажылды дорт күүсеткен организациялар коллективтери, оларның организа-эрге-хоойлу байдалында хамаарылга чокка боттандыраар. Шаңналдар тыпсыры-биле кириген ажылдарны Комиссияның доктааткан негелделеринге дүүштүр бүрүткээр.

6.Шаңналдар тыпсыры-биле идип үндүргөн ажылдарны ноябрь 15-тен орай эвесте Комиссияга кириер.

7.Кирген ажылдарны, оларның экспертизаны кириштир Комиссияга чугаалажып көөрүн база оларны Тыва Республиканың Чазаанга кириерин декабрь 31-ге чедир боттандыраар.

Комиссия кандидат бүрүзүңге хамаарыштыр шиттир үндүрер, аңаа кандидаттың чедишкенин идип үндүргөн ужурун тодаргай айтыр.

Конкурс эртпээн ажылды шаңналга катап кирип болур. Бо таварылгада документилерни катап кылыр.

8.Шаңнал алган кижилерге Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналының лауреады атты тыпсыр.

9.Шаңналдың лауреады Дипломну байырлыг байдалга Тыва Республиканың Чазак Даргазы азы ооң төлээзи кижилер тыпсыр.

10.Шаңналды Тыва Республиканың Эртем болгаш өөредилге черлериниң агентилелинге Тыва Республиканың республика бюджетинде көрдүнгөн хөренгиден төлээр.

11.Шаңналды катап тывыспас. 12.Тыва Республиканың Чазак Даргазының эртем болгаш техника талазы-биле шаңналдарын тыпсыр дугайында Тыва Республиканың Чазак Даргазының Чарлыын массалыг информация чепсектеринге парладып, чонга чарлаар.

АЛБАН ЕЗУЗУНУҢ ДЫҢНАДЫ

Тыва Республиканың Культура болгаш националдар политиказының яамызын ТР-ниң Культура болгаш сагыш-сеткил сайзырал яамызы кылдыр эде тургузар дугайында Тыва Республиканың Чазак Даргазының Чарлыына ат салган. Национал политика айтырыгларының талазы-биле эрге-байдал ажылын ТР-ниң Чазак Даргазының Канцеляриязына дамчыткан. Оон аңгыда республика Чазааның Аппарадында мурнады көргөн национал төлевилелдерни боттандыраар талазы-биле эргелелди тургускан, ук эргелел бодунуң ажыл-чорудулганын ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызының албан-хүлээлгезин күүседип турар Самойлов Монгуштуң дорт удуртулгазы-биле боттандыраар.

Кадык камгалал, Өөредилге болгаш эртем, Көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем, Тудуг болгаш коммунал ажыл-агый, Саң-хөө, Экономика хөгжүлдүг яамыларында мурнады көргөн национал төлевилелдерни боттандыраары дээш харысалгалыг кижилерни томуйлаан.

Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» деп медалы-биле Х.Д. Монгушту шаңнаар дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗАК ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫ

Социал-экономиктиг хөгжүлдүг кирген улуг салышкыны болгаш күрүне эрге-чагыргазының төлээлекчи органнарына база Тыва Республиканың Хереглекчилер ниитилелдериниң эвилелинге хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» деп медалы-биле Тыва Республиканың Хереглекчилер ниитилелдериниң эвилелиниң чөвүлелиниң даргазы **Хонук-оол Доржуевич Монгушту** шаңнаар.

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.ООРЖАК.
Кызыл хоорай 2005 ч. декабрь 30 №291

ХООЙЛУ БОЛГАШ КОРУМ-ЧУРУМ КАМГАЛАЛЫНДА

Бөгүн Россияның прокуратура органнарының 284 чылы болуп турар. 1722 чылда Бояр думазын солаан Чазак Сенадының ажил-чорудулгазын хайгаараары-биле Петр I генерал-прокурорнуң албан-дужаалын үндезилеп тургускан. Ол үеден бээр прокурор хайгааралы тыптып келген.

1722 чылдың январь 12-де Петр I-ниң ат салган Чарлыында «Сенат чанынга генерал-прокурор болгаш обер-прокурор, ол ышкаш прокурор талазы-биле коллегия турар, олар генерал-прокурорга бүгү байдалды дыңнадып рапорттаар уjurлуг» деп бижээн. Петр I сенаторларга бирги генерал-прокурор П.Ягужинскийни таныштырып тура: «Бо мээң карактарым-дыр, ону дамчыштыр бүгү чүвени көөр мен. Ол мээң бодалдарымны, күзелдеримни билир, ооң айтышкыннарын, дилеглерин чамдыкта шын эвес деп билзиңерзе-даа күүседир силер, ону меңээ дыңнаткаш, мээң күзелдеримни манаар силер» деп чугаалаан. Оон бээр 284 чыл эрткен. Бо үениң дургузунда Россияның прокуратура органнары күрүнезинге шынчы бараан болуп келген.

Россия Федерациязының Президентизиниң 1995 чылдың декабрь 29-та ат салган Чарлыы-биле бистиң чурттувуска Россия Федерациязының Прокуратуразының ажилдакчызының хүнүн январь 12-де демдегеп турар.

Бо эрткен бүгү үениң дургузунда кижилер хоойлулар-биле болур чогууру-биле чөпшээрешпейн келгени билдингир. Оларның хөй нуруузу эрге-хоойлу камгалаар органнарының, ооң

иштинде прокуратураның ажил-чорудулгазынга сеткил-сагыжы ханмай келген. Эрткен чылдарның практиказындан алгаш көөрге, республиканың дыка хөй чурттакчылары шын чорукту дилеп, хөй кабинеттерни кезээш, турупкаш, түннелинде прокуратура органнарынга келгеш, оон деткимчени, халас юридиктиг дузаны ап турарлар. Прокуратураның юристери боттарының хуузунда хүлээп алышкынна-

рынга хомудалдыг болгаш билдиришкыннерлиг келген 3634 хамаатыны хүлээп алган, ооң иштинде прокурорлар, оларның оралакчылары 1326 кижини хүлээп алган. 3516 хомудалды болгаш билдиришкынни чөптүг кылдыр шийтирилээн. Оларның хөй нуруузу күш-ажыл хоойлужу-дулгазын хажытканынга, шалың өрезин, уруглар пособиесин төлээринге, назы четпээннерниң эргелерин камгалаарынга хамаарышкан болуп турар.

Тыва Республиканың Прокуратуразы республиканың девискээринге чүгле хоойлуларны сагырып хайгаарап турар эвес, хамаатыларның конститусту эргелерин камгалап турар. Прокуратураның истекчилериниң өжегээр кижилериниң амы-тынынга четкен болгаш өске-даа аар кем-херектерни истеп ажыдар хөй ажил-херектери бар. Бөгүн, кажан Россияда эрге-хоойлу күрүнениң үндезинери быжыглаттынып турар үеде, прокуратура органнарының ролю болгаш уjurдузазы улгадып турар. Күрүнениң сонургалдарын ажыктыг камгалаары, коррупция, терроризм-

биле демиселди күштелдирери, чурттуң чаңгыс аай эрге-хоойлу шугумун хандыраары прокурорларның билдиги ажил-чорудулгазындан улуу-биле хамааржыр.

Профессионал байырлалы-нар-биле он-он чылдарда Хоойлуну камгалаар херекке бодунуң ажил-чорудулгазын тураскааткан прокуратура органнарының бүгү хоочуннарынга, бистиң шупту ажилдакчыларывыска изиг байырны чедирип тур мен. Хоойлуну камгалаар дээш база шынчы чорук дээш силерниң кылган ажил-чорудулгаңар дээш улуу-биле өөрүп четтиргенимни хүлээп ап көрүңер. Бодунуң амыдыралын Хоойлуну камгалаары-биле холбаштырган бүгү кижилерге, Россияның чаагай чоруун хандыраар шыңгыы хоойлужулганы боттандыраар талазы-биле берге болгаш харысалгалыг ажилга чедишкыннерни күзедим! Силер бүгүдеге, силерниң төрелдеринерге болгаш чоок кижилеринерге быжыг кадкышылды, чаагай чорукту, тайбыңны, аас-кежин, өөрүшкүнү күзедим.

В.И. КИЗИКИН,

Тыва Республиканың прокурору.

Эрге-хоойлуға бараан болушкун

САГЫШ-СЕТКИЛИНДЕН БЕРДИНГЕН

Херээжен кижилер корум-чурумга ынак. Бажыңга шупту чүвени чурумчудуп, аяк-саваны чүп, ашчы-чөмчөк кылып өрээлди арыглап, ажил-чөмчөк идик-хевин чүп, базып, өгнүң эезинге кезээки амданныг чөмни белеткеп каан турар... Херээжен кижилер албан ажилыңга база-ла ындыг: полкаларда бүгү чүве чурум чыскаалдыг, саазын бүрүзү тускай туруштуг: Оларның ажи-төлү төрөөн хоорайының кудумчуларынга хостуг болзун, кижилер карак чажы, качыгдалга туттурбазын дээш олар, херээженнер, чуртка база-ла корум-чурум турарын күзээр. Бистиң «кошкак чартывыстың» хөй-ле төлээлери боттарының экинге чиик эвес үүлени чүктөп, кем-херектерге удур демиселге үлүг-хуузу кирип, эрге-хоойлу камгалалының органнарыңа ажилдап турарын шак ынчалдыр тайылбырлап болур. Олар бистиң ниитилеливис корум-чурумнуң болгаш арыг-силги турзун дээш ону хир-чамдан, хан-чинден болгаш бужар бак чоруктардан арыглап турар. Шак ындыг херээженнерге күш-ажылдыг хоочуну Людмила Петровна Корешникова хамааржыр.

үдзэн. Бо кайгамчык херээжен прокуратура органнарыңа барык 40 чыл дургузунда ажилдап келген. Ол 1938 чылдың июль 25-те Ленинград хоорайга төрүттүнген. Салым-чол ону Кызыл хоорайга эккелген. Ооң күш-ажылчы баштайгы базымы 1965 чылда хоорай прокуратуразынга секретарь-машиначының ажилындан эгелзэн. Томскиниң күрүне университетиниң юридиктиг факультетиниң бот-өөредилге салбырыңа кирип алган. Истекчиниң стажеру, истекчи, Кызыл хоорайның прокуратуразының улуг истекчизи. Он чыл истекчилеп ажилдап келген үезинде чүс будулгазының кеземче херектерин ажыткан.

Юристи 1982 чылда республиканың прокуратуразының төп

аппаратыңа шилчиткен: дузалакчы, а ооң соонда судка кеземче херектериниң хайгааралының талазы-биле прокурорнуң улуг дузалакчызынга ажилдаан. Прокурор ажилының бүгү чадаларын эрткен тускай мергежилдиг юрист, дуржулгалыг, корум-чурумнуң болгаш харысалгалыг ажилдакчыны 1986 чылда ТР-ниң прокурорунуң кадрлар талазы-биле улуг дузалакчызынга томуйлаан болгаш республиканың прокуратуразының коллегиязының кежигүнүңге кирип келген. Людмила Петровна чурттуң юридиктиг дээди өөредилге черлери-биле харылзааны быжыглап, турушту болгаш билдили-биле кадрларны шилип турган. Чеди чыл болганда Людмила Петровна националдар аразының хамаарылгаларының дугайында хоойлунуң күсүлдезиниң хайгааралының талазы-биле прокурорнуң улуг дузалакчызынга томуйлаан. Ол үеде ТР-ниң Чазаның дуржулгазы езугаар ажыттыңан Томскиниң күрүне университетиниң юридиктиг факультетиниң өөредилге-консультативтиг пунктузун хөй-ниити эгелээшкин-биле ол удуртуп турган, аңаа юристиң мергежилин чүс ажыг студент чедип алган.

Прокуратураның хоочуну аттестация комиссиязының доктаамал кежигүнү бооп турган. Л.П. Корешникованың чедишкынниг ажил-ижин ССРЭ-ниң Чиңгине прокурорунуң база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле демдеглээн. Аңаа «Россия Федерациязының прокуратуразының хүндүлел ажилдакчызы» деп хөрөк демдээн тывыскан. Ол «Тыва Республиканың алдарлыг юризи» деп атка база төлөптүг болган.

Бөгүндө Людмила Петровна Корешникова хүндүлүг дыштанылгада, ынчалзажок ол хөй-ле өөреникчилери ажилдап турар ТР-ниң Прокуратуразының доктаамал аалчызы. Ол аныяк ажилдакчыларга арга-сүмези-биле дуза кадарыңа кезээде белең, өөрүшкү болгаш муңгаралдары-биле үлежир. Прокуратура органнарыңа ажилдап турган чылдарында эвээш эвес качыгдалды болгаш карак чажын көрүп, өскениң аарышкызын сагыш-сеткили-биле эртип келген бо аяныг херээженниң арнындан казык хүлүмзүрүг белең ыравак.

Бистиң корр.

Чурукта: юстицияның улуг чөвүлекчизи Людмила Корешникова.

Кем-херек үлгедии болгаш яла

ӨСКҮСТҮ ООРЛААШ...

Тыва Республиканың Чаа-Хөл кожуун суду өскүс уругнуң акшазын оорлаан тус чер чагыргазының уруглар харагалал албан чериниң инспектору Маргарита Алдайны РФ-тиң КХ-ниң 159 чүүлүнүң 3 кезээ-биле көрдүнгени езугаар, албан-дужаалын ажыглап тургаш, бузурукчу кем-херек үлгеткенинге буруулуг деп көргөн.

Хамык чүүл биче назылыг Альберт Тюлюштуң азыракчызы хамааты Аяна Шойжаттың прокуратураже билдиришкын киригени-биле эгелзэн. Ол 3 ай дургузунда «харагалзакчының

дузалал акшазын» албаанынга хомудаан. Хыналданың түннелинде бо үениң дургузунда ооң алыр уjurлуг 5841 рублин «бодунуң хууда хереглелинге ажыглаары-биле» меге дузазы-биле харагалзал чериниң инспектору оорлаан. Ол бодунуң албан-дужаалын ажыглап алгаш, кассирге ооң чоогунда чурттап турар азыракчы бодунуң чай чок болганы-биле ооң акшазын ап алырын дилзэнин база ону кезээ аңаа дамчыдып бээрин дыңнаткаш, акшаны алган.

Кеземче херээн истеп көргөн Чаа-Хөл кожуунуң прокурору

Баир Шаалы кем-херек үлгедикчизи бодунуң үлгедии-биле уругларның эргелерин болгаш хоойлу езугаар сонургалдарын камгалаар кол сорулгалыг күрүнениң харагалзал чериниң адын баксыраткан дээрзин айтып турар. Кем-херек үлгедикчизи херээжен назы четпээн өскүс уругнуң чурттаарыңа күрүнеден магадылаан эң эвээш хемчээлди акшаны оорлаан. Суд үезинде Маргарита Алдай бодунуң буруузуңа чөпшээрешкен болгаш шийткелди суд сайгарылгазы чокка үндүрерин дилзэн...

Суд шийткелди үндүрүп тура, херектиң хөй-ниитиге айыыл-

дыын, судтадып турар кижиниң буруузуң миннип турарын, когаралды эгиткенин, биче назылыг уругларлыын, чурттап турар болгаш ажилдап турар черлеринден ооң эки талаларын айыткан характеристикаларын өөренип көргөн. Маргарита Алдайга 3 чыл хосталгазын шенелдеге казып шийткен болгаш 4 муң рубль торгаалды онааган. Ол ышкаш бир чыл дургузунда харагалзал чери-биле холбашкан ажилга ажилдаарын хораан.

Михаил МОНГУШ,

Чаа-Хөл кожуунуң прокурору.

БАГАЙ ШЫНАРЛЫ ЭВЭЭЖЭЭН

Туран хоорайның чурттакчыларының байырлал столдарыңа салган арагаларының багай шынарлыы эвээжээн. Чаа чыл бүдүүзүнүң бир хүнүндө Би-Хемниң район суду прокуратураның истекчилери Семен Соловьев биле Игорь Шаршукотун истеп илереткени дөрт кеземче херээн көргөн. Кижиниң кадыңга хоралыг шынары багай спирт холумактыг суук чүүлду чажырып садып турган садыгчыларны РФ-тиң Кеземче хоойлузуңуң 238 чүүлүнүң 1 кезээ-биле буруудаткаш, янзы-бүрү кеземче херээңге онааган.

Суд-химия экспертизазының кылган түннелдери-биле ашчы-чөмчөк ажыгларыңа хоралыг 20 литр ажыг спирт холумактыг суук чүүлду өг-бүле ээзи Светлана Гордвичиден хавырган, ону суд 20 муң рубльге торгаан. Шак ындыг торгаалды Валентина Мельчугова онааган. Ульяна Изотованы алды муң рубльге торгаан. Шынары багай арага аймаа садып тургаш, Надежда Поштаренко ийи катап туттурган. Ону суд бир чылда хосталгазын казып шийткен, бо шийткелди ол шенелдеге эрттирер.

Тывада арагалаар чорук сөөлгү үеде шуут дендеп барганындан ол улуска улуг качыгдалды, когаралды чедирип турар болу берген. Чүгле эрткен чылдың он бир айларында 242 кижилер шынары багай арагадан хорананып өлгөн. Оларның хөй нуруузу бүдүрүкчүлүг ажилдаар үезинде 25-тен 40 хар чедир назылыг аныяк кижилер болуп турар. Бо үениң дургузунда 255 өлүрүшкүн болган, оларның иштинден 166 кижилер арагалаашкынның түннелинде амы-тынындан чарылган, 62 кижилер арагалап тургаш, эзирик шош-содаа кылган үезинде кемдээшкыннеринден мөчээң. Орта эзирик чолаачыларның хайы-биле автотранспорт озал-ондаанга амы-тынындан чарылганнары база немеп болур.

Спирт холумактыг шынары багай суук чүүлдерни хоойлу езугаар садып-сайгарып турарлар-биле демиселди эрге-хоойлу камгалаар органнар сөөлгү үеде күштелдирген. Мурнунда ындыг кижилерни илереткеш, чүгле административтиг харысалгага онаап турган болза, ам кеземче херектерин оттуруп турар болу берген. Эрткен чылын Тываның прокуратура органнарының истекчилери РФ-тиң Кеземче хоойлузуңуң 238 чүүлү-биле 43 кеземче херээн оттурган, оларның 27-зин судче кирип келген. Ол багай эвес түннелдерни берген. Эрткен чылын милиция ажилдакчылары шынары багай арага аймаа чажырып сайгарып турганнардан 4120 литр спирт холумактыг суук чүүлду хавырган, 2004 чылдан ийи катап хөй болган.

Ольга ДЕГТЯРЕВА,

Би-Хем кожуунуң прокурору.

Сергей САПЕЛКИН,
ТР-ниң Арга-арыг ажыл-агый талазы-биле
агентилелдин удуртукчузу:

Тыва Республиканың арга-арыг

«ЭРТКЕН ОРУУВУС – ТӨӨГҮЛҮТ»

Республиканың арга-арыг ажылдакчылары боттарының юбилейин демдегеп эрттирип турар. Кажан ТАР улуг ССРЭ-ниң составына каттыжып киргенде, республикага ССРЭ-ниң Конституциясына дүүштүр янзы-бүрү албан черлери болгаш бүдүрүлгелер тургустунуп эгелээн. 1946 чылдың январь 11-де Тыва область совединиң күүсекчи комитединиң шийтири-биле 16 лесничестволардан тургустунган арга-арыг эргелелин тургускан. Ооң баштайгы удуртукчузунга Оюш Ширап ажылдап чораан. Ооң соонда Иосиф Аткин болгаш Василий Волин ажылдап чораанын төөгү материалдары бадыткап турар.

1950 чылдардан эгелээш Тываның арга-арыг ажыл-агыйын 25 хире чылдар иштинде Терентий Воронков үзүктел чок удуртуп келген. Ол республиканың арга-арыг ажыл-агыйын үндөзилеп тургускан кижжи болур. Дайын соонун берге чылдары. Араттар көшкүн амыдыралдан сууржуң амыдыралче шилчи, ниитилелдин чаа тургузуу эгелээн. Ол үеде чурттаар оран-сава тудуунга чүгле ыяшты ажыглап турган.

Тываның арга-арыг талазы-биле онзагай байдалын өөренип көргөш, ол талазы-биле тускай эртемниг специалистерни ССРЭ-ден чорудуп берип эгелээн болгаш, олар тус черниң чурттакчыларындан арга-арыг даамалдарын өөредип эгелээнер. Дүүнү араттар арга-арыг камгалалына бараан болуп эгелээн. Ол үеде Тываның девискээринге улуг өрттер эвээш болуп турган. Чүге ындагыл дээрге, тыва араттар бойдуска кончуг ынак болгаш ону карак огу дег камгалап чорааннар. Арга-арыг оларны чылдып, бойдустуң байлаа-биле чемгерип чорууру-биле хүндүлөп чорааннар. Оларның бедик тайгаларга, арттарга чүдүп, дагып чорааны таварылга эвес.

Алдан чылдар иштинде республиканың арга-арыг ажыл-агыйы улуг хөгжүлдени алган. Арга-арыг камгалалының албан-хүлээлгезинге ак сеткилдиг ажылдап, бүгү күжүн берген кижилер хей. Оларның аразындан Тыва АССР-ниң алдарлыг арга-арыг ажылдакчызы Терентий Воронкову онзаалап демдеглээри чугула. Республиканың арга-арыг ажыл-агыйының хөгжүлдезинге төлептиг үлүг-хуузуун кириген удуртукчунуң бирээзи. Ооң идепкейлиг киржилгези-биле Балгазынның хадылыг арынга арга-арыг өзүмнерин катап тургузарына, Шагаан-Арыгга дыт өзүмнери өстүрер черни, чыжыргана плантациязын тургузарына, ыяш кезериниң чаа технологиязын шижгээдип алырынга төлептиг үлүг-хуузуун кириген. Ооң ады Тываның арга-арыг ажыл-агыйының төөгүзүнге артар.

Бо юбилейлиг байырлалда республиканың арга-арыг ажыл-агыйын хей чылдарда удуртуп келген Михаил Александрович Гактовтун адынга чылыг сөстөрни чугаалавас аргам чок. 1950 чылдарда Брянскиниң арга-арыг

институдун дооскаш келгеш, бүгү назынында азы хүндүлүг дыштанылгаже үнгүже Тываның арга-арыгының камгалалына бараан болуп келген. Мен бодум безин ооң өөреникчизи болуп ажылдап чорааш, хей чүүлдерни өөренип алган мен. Ол Тываның бирги болгаш сөөлгү арга-арыг сайыды болуп, республиканың арга-арыг ажыл-агыйының төөгүзүнге артар.

Тывадан бир дугаар РФ-тиң алдарлыг арга-арыг ажылдакчызы атты алган, Таңдының арга-арыг ажыл-агыйының директору

Арга-арыг ажылдакчыларының бир дугаар республика спартакиадазынга бирги черни алган Барыин-Хемчиктиң арга-арыг ажыл-агыйының директору Сергей Манчинга кубокту Сергей Сапелкин тыпсып тур.

чораан Иван Романенко, Эрзин лесничествозунуң лесничий чораан Идамчип Каганович, Ленин ордени-биле шаңнаткан арга-арыг даамалы Чүлдүм Аракчаа, Туранның арга-арыг ажыл-агыйының директору чораан Иван Семенов, Балгазынга ыяштың чаш өзүмнерин олуртуп бригаданың бригадири чораан Матрена Атаманова, Ак-Талдан арга-арыг даамалы Намдак Долаан болгаш өске-даа хей эш-өөрлер республиканың арга-арыг ажыл-агыйының хөгжүлдезинге төлептиг үлүг-хуузуун кирип чорааннар. Бо юбилей таварыштыр силерниң мурнуңарга мөгөөр ужурулгус.

Бо хүнде республиканың Арга-арыг ажыл-агыйы талазы-биле агентилели 10 арга-арыг ажыл-агыйларындан, 32 лесничестволардан тургустунган, 800 ажыг кижжи ажылдап турар республикада улуг бүдүрүлгелерин бирээзи. Чүгле арга-арыг ажыл-чорудулгазында 781 кижжи ажыл-

дап турар, ооң иштинде 315 кижжи арга-арыг даамалында. Сөөлгү чылдарда РФ-тиң Чазаа арга-арыг камгалалына улуг кичээнгеи салып турар апарган. 2003 чылдан эгелээш арга-арыг камгалалының ажылдакчыларының штадын 111 кижжиге өстүрген, ооң иштинде арга-арыг даамалдары — 40, мастерлери — 71 кижжи.

Рынок экономиказынга дүүштүр ажыл-агыйны удуртурунга арга-арыг ажыл-агыйларының чамдык удуртукчулары эки көргүзүлгелерни чедип ап турары өөрүнчүг. Бо талазы-биле Барыин-Хемчиктиң арга-арыг ажыл-агыйы (директору С.И. Манчин), Туранның арга-арыг ажыл-агыйы (В.М. Шейбин), Тожунуң арга-арыг ажыл-агыйы (Ю.М. Матвеев) ажылдык кол угланышкынын арга-арыг камгалалынач угландырып, чурттакчы чон-биле бир демниг ажылды чорудуп турар.

Ылаңгыя Туранның арга-арыг ажыл-агыйы сөөлгү чылдарда республиканың эң эки ажылдыг бүдүрүлгелерниң санынче кирип, өскелерге үлегер-чижек болур хей чүүлдер чедип алдыган. Ол бүдүрүлгени Любовь Павловна Максимова 1972 чылдан бээр удуртуп келген. Ол дээрге «Россия Федерациязының алдарлыг арга-арыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты алган кара чаңгыс херээжен кижжи болур.

Эрткен чылын 700 га шөлге ыяш кезилдезин чоруткан. Херек кырында 50 муң кубометр ыяшты белеткээн, ооң иштинде ажылгал ыяш — 30,0 кубометр, одаар ыяш — 20,0 муң кубометр. Ниити белеткээн ыяштың деңзигүүрүнде ажылгал ыяш 60 хуузуун ээлеп турар. Онза кичээнгеи арга-арыгы катап тургузарынач салып турар бис. Эрткен чылын 350 га черге ыяштың тарылгазын чоруткан.

Арга-арыг — бистиң национал

Хүндүлүг арга-арыг ажылдакчылары болгаш арга-арыгының хоочуннары!

Тываның арга-арыг ажыл-агыйының тургустунганындан бээр 60 чыл болган юбилейи таварыштыр чиректиң ханызындан изиг байырымны хүлээп ап көрүңер.

Арга-арыг — бир-ле дугаарында чоннуң байлаа, а бистиң цевисте ол экология, кадыкшылдың үндезини, бистиң өртемчейивистиң мөңгө аныяк чоруурунуң демдээ болуп турар. Бодунуң соонга кадык-чаагай амыдыралдың үндезини арттырып чоруур арга-арыг ажылдакчыларының тургузукчу күш-ажылынга циелелди бээр ужурулгус бис. Бөгүңү арга-арыг ажылдакчызы — ол арга-арыг таңнылы эвес, келир же дугайында бодап чоруур тургузукчу күш-ажылдык кижизи. Арга-арыг ажылдакчыларының холунда бистиң улуг төрөөн чуртувустуң өртээ чок байлаа кадагалаттынып турар.

Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агый талазы-биле агентилелиниң удуртулгазының мурнундан Тываның арга-арыг албанының тургустунганының 60 чыл болган юбилейи таварыштыр силерге база силерниң өг-бүлелерге аас-кежикти, быжыг кадыкшылды, буялныг кежик-чолду күзедим.

байлаавыс. Алдан чыл иштинде ооң камгалалына болгаш тарып өстүреринге чеже арга-арыг даамалдары, ажыл-агыйның удуртукчулары ажылдаваан дээр боор. Бо юбилейлиг чылда силерниң шуптуңарны адыңарны бо солун арнынга адаары болдунмас. Ынчалза-даа уттундурбас ажыл-херектерни кылып чораан кижилер республиканың арга-арыг ажыл-агыйының төөгүзүнге артар. Баштайгы тыва специалистер Дерме Доржу, Кара-кыс Салчак, Ак-Туруг лесничествозунуң лесничий чораан Яков Саган, бүгү назынында Тываның арга-арыг камгалалына ажылдап келген, РФ-тиң алдарлыг арга-арыг ажылдакчызы хүндүлүг аттың эдилекчизи, республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле агентилелиниң удуртукчунуң оралакчызы Валерий Шишкинге чоргаарланып чоруур бис.

Сөөлгү чылдарда арга-арыг ажыл-агыйына Россияның, республиканың чазактары улуг кичээнгеи салып турар апарган. Борта мындыг тодаргай чижекте кирип болур. 2003 чылдан эгелеп чаксы болгаш чайгы өрттерге удур чорудар ажылдарны баш удур чазын акшаландырып эгелээнинден, арга-арыг ажыл-агыйлары өрттерге баш удур бедик, органиастыг белеткелди тургузуп ап четтигиптер болгаш сөөлгү чылдарда болуп турар өрттерниң саны кызырылган. Эрткен чылын 145 өрт бүрүткеттинген. Болуп турар өрттерниң саны, ооң иштинде хып турар шөлдери көскүзү-биле кызырылган.

Россия Федерациязы чаа арга-арыг кодекзин хүлээп алганы-биле бистиң ажылывыстың угланышкынында чаартылгалар кестүп келген. Мооң мурнунда арга-арыг өрттерин өжүрериниң чарыгдалын дорт федералдыг

бюджеттен акшаландырып турган болза, ам чаа Федералдыг хоойлу езугаар субъектиниң акша-хөрөңгизи-биле өрттерни өжүрер болгаш ол федералдыг бюджеттен субвенция эглип келир кылдыр көргөн. Арга-арыг фондузун кол тудуп турар бүдүрүлгелер арга-арыг ажыл-агыйлары болганда, өрт өжүрери биске дорт онаажып турар.

Мооң мурнунда арга-арыгны ажылгааны дээш кирер төлевирлерни үндүрүп, органнары контрольдап турган болза, 2005 чылдың январь 1-ден эгелеп арга-арыгны ажылгааны дээш бюджетке кирер төлевирлерниң контролюн Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле агентилелде дагып каан. Чаа арга-арыг кодекзинде дыка улуг эргелерни берип турар. Ылаңгыя, арга-арыглыг черлерни, арга-арыглыг черлерге хамаарышпас черлерге шилчидер эргени берип турар. Ооң-биле чергелештир, арга-арыг аукционун органиастаар болгаш эрттирер. Ниити өөредилгениң болгаш уруглар албан черлери арга-арыг фондузунуң участоктарындан кыска хуусаада ажылгаар эргени берип турар. Бо кодексти чонга тайылбырлаар талазы-биле ажылды тус черде турар арга-арыг ажыл-агыйлары чорудуп турар. Массалыг информация чепсектерин таварыштыр ажылды чоруда бээр бис.

Республиканың арга-арыг ажыл-агыйының тургустунганындан бээр 60 чыл оюн байырлаар талазы-биле бистиң агентилелде органиастыг комитет тургустунган, ажылдап турар. Төөгүлүг узун орукту эрпип келдивис, соовусче көргөш, түңнелди үндүрүп, мурнувуста салдырган сорулгаларны, чаартылгаларны амыдыралга боттандыраар дээш бир демниг ажылдаар апар бис.

ДААРТА — Россияның Парлалга хүнү

«Шын» солуннун журналистери боттарының профессионал байырлалын ажил-ишчи бедик хөөнүг уткуп турар.

Хөй номчукчу, бижикчилеринин сонургалын, хүндүткелин бадыткаар хүлээлгезин солунчулар багай эвес күүседип турар. Амыдыралдың хүн бүрү хөй янзы болушкуннарын болгаш чаар-тылгаларын, чаңгыс чер-чурттуларывыстың сагыш-бодалдарын, келир үеде эки амыдырап-чурттаарының барымдааларын канчаар тургузарыңа хамаарышкан чүүлдерни «Шын» бодунун арыннарыңа доктаамал чырыдып келген. Ол бүгүнүң аразында онзагай черни ажил-ишчи чон-биле доктаамал харыл-заа ээлеп турары чугаажок. Ооң дорт бадыткалы — «шынчылар» соок кыш, изиг чай, орай дүн дивейн, ырак-чоок кожуун, сумуларже сургакчылап, ында чурт-такчы чоннун ажил-амыдыралы-биле таныжып, ол дугайында чүүлдерни бижип турарын номчукчуларывыс билер.

Эрткен чыл «Шын» солуннун төөгүзүңгө онзагай чыл болуп арткан. 2005 чылда «Шын» солун 80 харлаан. Август төңчүзүңде аалчыларын чыып, байырлаан. Солуннун 80 харлааныңа тураскааткан байырлыг хуралга Тыва Республиканың Чазак Даргазының доктаалы-биле бистиң коллективтин үш ажилдакчызы улуг шаңналдары алган. Кол редактор Артур Хертек, килдис редактору Светлана Балчыр олар Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы хүндүлүг атты алган, фотокорреспондент Василий Балчий-оол Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ол-ла хуралга кожуун, сумулардан хөй санныг бижикчи авторларывыс редакцияның Хүндүлел бижии

болгаш акша шаңналдары-биле шаңнаткан.

2005 чылда «Шын» солуннун тиражы 8 муң ажып турган. Чаа

тиражын ам-даа өстүрер, номчукчуларының санын көвүдедир, материалдарның шынарын бедидер сорулгалыг. Чылдың баштайгы

күштелир. Солун арнының өртек-үнези аартаан болгаш, материалдарның утка-шынарының аайы-биле шыңгыы негелделер тургустунар апаарын бижикчилеривиске сагындырбас аргажок.

Журналистерден негелде ийи катап бедидири билдингир, чүге дизе үениң байдалының аайы-

үлетпүр болгаш көдээ ажил-агый килдизинин редактору Сергей Дуганович Хертек — бистиң аравыста «улуг чүөктү» чүктежип чоруурларның бирээзи. Ооң амыдыралчы, ажил-ишчи материалдарын солун сындан номчуп турар силер. Ол-ла килдистин улуг корреспондентизи Борис Дыгындаевич Ондарны номчукчулар эки билер. Бо үеде журналист кижичүгле чогаадыкчы ажил-биле кызыгаарланмас, коллективинин күш-шыдалын бедидеринге база үлүг-хуузуң кирир ужуруг. Б.Д. Ондар — редакцияга хөй түңнүг акша-көпеекти кирир бээр арганы тып турар. Оон аңгыда эрткен чылдың түңнели-биле аныяк журналист Чойганмаа Валерьевна Саттың ажилын редколлегия эки деп үнелээн. Солун арныңа допчу медээлерни удаа-дараа кирир, сургакчылашкын материалдарын дарый үндүрүп турары дээш коллективтин чогаадыкчы ажилдакчыларының аразында чарыштың тиилекчизи деп түңнээн бис. «Шын» солун редакциязының бүгү материал-техниктиг баазанын быжыктарыңа болгаш саң-хөө айтырыын чогумчалыг шиитпирлежиринге улуг бухгалтер Людмила Монгушовна Далааның кирир турар үлүг-хуузу улуг. Ол коллективтин хүндүткелиг кижилеринин бирээзи. Олар профессионал байырлалывыста шаңналмакталга төлептиг кижилер-дир.

Российжи парлалга хүнү-биле «Шынның» солунчуларының өмү-нээзинден бүгү журналист коллегаларывыска байыр чедирип, чаа үнүп келген чылда чогаадыкчы чедишкиннерни күзеп каарын чөпшээрер.

Светлана БАЛЧЫР,
«Шынның» журналистер эге
организациязының секретары.

ХҮНДҮТКЕЛИН БАДЫТКААР ДЭЭШ...

үнген 2006 чылда солуннун тиражы барык 9 муң чедип турар. Солуннарның акшазын казып, чамдыктары үнер-үнемес апаар дээн чугаалар безин аңаа шап-тараазын болбаан. Ынчалза-даа номчукчуларывыска бүзүредип дыңнадып каарывыс болза, 2006 чылда «Шын» солунга эрткен чыл-биле деңнээрге эвээш акша көрдүнген-даа болза, бот-курлавырларны ажыглап, чогаадыкчы ажилды күштелдирип тургаш, солуннун коллективи «Шынның»

үш айындан бээр чагыкчыларывыс саны улам немежир дээрзинге бүзүреливис быжыг. Үениң чамдык шап-тараазыннары турза-даа, «шынчылар» бодунун мур-нунда салган сорулгазын чедип алыры-биле чогаадыкчы планнарны тургузуп турар. Номчукчулар-биле ужуражылгаларны бо чылын эгелээр. Бижикчилерден база негелде улгадыры чугаажок. Материалдар амыдыралчы болгаш номчукчуга солун болурун чедип алыры-биле «шишкин»

биле база саң-хөө айтырыл-ларының нарыыдааны-биле редакцияга эрткен чылда улуг кызырылда болган: чамдык килдистер дүшкен, чамдыктарын каттыштырган. Ынчангаш ажил ийи катап хөй күштү негээр апаар болганда, журналист база ийи дакпыр хөй ажилды чүктээр апаар.

Российжи парлалга хүнүнде «Шын» солуннун шудургу ажилдакчыларын айтып, демдеглевес болза хоржок. Хоочун солунчу,

Байыр чедиришкиннери, чаагай күзээшкиннер

Эргим өңүктөр журналистер, парлалганың хоочуннары, солуннар болгаш сеткүлдөр редакцияларының ажилдакчылары!

Профессионал байырлал — Российжи парлалга хүнүн таварыштыр Россияның Журналистер эвилелинин Тывада регионалдыг салбырының мурнундан чүректин ханызындан байыр чедириш-кинниң хүлээп ап көрүңер!

Хүндүлүг журналистер! Силерниң чымыштыг чогаадыкчы үүле-ижинерниң ачызында номчукчулар чаа, солун болгаш онзагай медээлерни кончуг дүргени-биле билип, номчуп ап, чуртта болуп турар солун болушкуннарның кезээде төвүңде туруп турарлар. Силерниң чогаадыкчы уран талантыңар, чечен-мерген

бижээн материалдарыңар, корреспондентияларыңар номчукчу бүрүзүңгө бо чурттап турар делегейивисте амыдыралды хөй тала-лыг билип алырыңа дузалап, оларга чаа-чаа солун, билдинмес ажыдышкыннарны кылырыңа даянгыгыш быра болуп турар.

Профессионал байырлал хүнүн таварыштыр силерге быжыг кадыкшылды, хууда амыдыралыңарга аас-кежикти, чаа-чаа чогаадыкчы чедишкиннерни, журналисчи онзагай тывызык бодалдар хөй-ле төрүттүнүп турарын сеткилим ханызындан күзедим!

Байырлал-биле, эргим журналистер!

Александр ШОЮН,
Россияның ЖЭ-ниң
Тывада регионалдыг
салбырының даргазы.

«Шын» солуннун редколлегиязы солуннун хөй санныг хүндүлүг номчукчуларыңа болгаш бижикчилеринге Парлалга хүнү-биле изиг байыр чедирип, кежик-чолду күзеп тур.

ХООЧУННАРЫВЫСКА

Российжи парлалга хүнүн таварыштыр «Шынның» редакторлары чораан Кызыл-Эник Кыргысович Кудажыга, Күжүгет Серзеевич Шойгуга, Владимир Федорович Чадамбага, Светлана Сүүр-ооловна Монгушка, хоочун журналистер Күстүгүр Кудерекович Сатка, Галина Шырвановна Монгушка, Алексей Хунаевич Аирге, Алексей Артаевич Дүгержаага, Алексей Дүгер-ович Арапчорга, Байыр-оол Сендажыевич Монгушка, Арапчор Очурович Оксурга, Александр Сотпаевич Дембирельге, Мижит-оол Мыңмыр-ович Сааяга, Маадыр-оол Калчанович Калчанга, Намчал Намдаковна Ооржакка, Сандро Даваевич Маадыга, Сыгыр Бай-Караевна Тас-оолга, Ирина Бавун-ооловна Бюрбюге, Галина Санчаевна Бады-Сагаанга, Тамара Чаш-ооловна Норбуга, Седен Кудур-рукпаевич Хертекке, Дарья Нордуповна Оргуга, Маңнай-оол Дендий-оолович Оюнга, Шаңгыр-оол Андреевич Дор-

жуга, Сииринмаа Саяновна, Кара-Күске Күнзекович Чоо-дуларга, Надежда Санчы-даровна Эргепке, Артык Хөм-Отуковна Ховалыгга, Шаңгыр-оол Монгушович Суваңга, «Шыңга» хөй чылдарда үндүрүкчүлөп ажилдап келген Оюн Хавынаевич Өпенге, хөй чылдарда штаттан да-шкаар корреспондентилер Монгуш Ламажыкович Хоюг-оолга, Чкалов Сааяевич Ман-дыынчыга, Дайынчы Түлүш-ович Дамба-Хууракка, Алек-сей Сарыгларович Бегзин-оолга, Кежик-оол Түлүшович Чөрөвөгө изиг байыр чедир-бишаан, кадыкшылды, аас-кежикти, чогаадыкчы чедиш-киннерни күзедивис. Силер-ниң чүүлдеринерни «Шын» кажан-даа улуг өөрүшкү-биле парлаар дээрзинге чигзиниг турбас, хүндүлүг «шынчылар»!

«Шын» солунга хөй чыл-дарда улуг корректорлар Севил Хертековна Кара-Сал-га, Анай Иргитовна Демир-оолга, Тамара Ховалыговна Калчанга, улуг бухгалтерлер

турган Алдын-кыс Байыровна Монгушка, корректорлар: Раиса Дакаевна Донгакка, Таисья Салчаковна Монгушка, Лариса Долзатовна Даржайга, Елена Ооржакковна Севекпитке, Вера Быйым-баевна Монгушка, Оюмаа Байкараевна Тас-оолга, машинакчылап ажилдап турган Күнзеңмаа Шаңмаковна Монгушка, Наталья Шоглутпаевна Кууларга, Варвара Ондаровна Мөчөккө, Наталья Шериг-ооловна Монгушка, чолаа-чылар Мортай-оол Биче-оол-ович Түлүшке, Юрий Даржаа-евич Монгушка Российжи пар-лалга хүнүн таварыштыр байыр чедирбишаан, оларның боттарыңа, ажы-төлүңгө, уй-нуктарыңа быжыг кадык-шылды, хөй-хөй өөрүшкүнү, аас-кежикти, ак орукту күзедивис.

«Шыңга» шынчыңар дээш мөгейдивис, эргим хоочунна-рывыс!

Солуннун коллективи.

Кезээде орукта, кезээде чон-биле

Солунчулар солун болбайн...

Шынап-ла, солунчуларның ажил-ижи, амыдырал-чуртталгазы берге-даа, солун-даа. Олар кезээде орукта, кезээде чон аразында. Кайда, чүү болуп турарын номчукчуларга чедирер дээш, дүн-хүн, соок кыш, изиг чай дивейн, олар кандыг ужураалдарга таварышпайн чорур дээр. Мергежилинге бердинген, шыдамыккай болгаш улус-чон-биле чугаалажып билир болгаш-ла, бергелерге торулбайн, ажил-хүлээлгезин ак сеткилди-биле күүседип чоруурлар.

Солунчуларның салымы ындыг, кезээде чон аразында чорза-даа, номчукчулар оларның чүгле ат, фамилиязын эки билир, арнын танывас. Бо фото-чуруктардан атсывын шагда-ла билир-даа болза,

арнын танывас журналистеринерни танып ап болур силер.

«Сылдысчыгаш» солуннун корреспонденти Урана Монгуш.

Хоочун журналист Таан-оол Хертек Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи В. Ч. Байлактан интервью ап ор.

«Шынның» корреспонденти Чойганмаа Сат, кол редакторнун оралакчызы Вера Куулар, кол бухгалтер Людмила Далаа.

Журналистер Сергей Хертек биле Юрий Дарбаа.

«Шынның» корреспонденти Борис Ондар.

«Тываның аныяктары» солуннун ажилдакчылары.

Журналист-биле интервью АМЫДЫРАЛДЫҢ ХУУЛГААЗЫН БЕЛЭЭ

Парлалга хүнүнүн байырлалының бүдүүзүндө бистин корреспондентивис Тывада билдингир журналистерниң бирээзи Галина Маспык-оол-биле ужуражып, амыдыралчы, ажил-ишчи чугааны кылган. «Тываның аныяктары» солуннун редакторунун оралакчызының парлатканы «Адвокат», «Сылдыстарның чүгүрүүнде», «Херэженниң салымы», «Кикбоксер» деп тоожуларын, «Таксиниң маңын кым доктаатканыл?» деп журналисти истелгезин чүгле номчукчулар эвес, а журналист коллегалары база улуг сонургал-биле номчуп, бедик үнелелди берген. Чоокта чаа «Шынга» «Мөгө» деп чечен чугаазы парлаттынганын номчукчулар сактып ор боор. Амыдыралчы болгаш сагыш-сеткилди хаара туду бээр дээшти-биле Г. Д. Маспык-оолдун чогаалдары номчукчуларның сонургалын чаалап ап келген.

Галина Дулушова бо хүннерде кадының байдалының аайы-биле эмнедип турар. Профессинал байырлалын таварыштыр журналист биле журналист интервьюлап чугаалашкан.

— Галина Дулушова, солун арнындан силерниң адыңарны дилеп номчуп чоруур номчукчуларыңар хей дээрзин билир мен. Журналист кижиге ол улуг аас-кежик-тир. Оларның аразында силерниң хууда ажил-амыдыралчылары сонургал, чоок билип алыксап чоруурлар база эвээш эвес. Өскөн-төрөөн чериңер, төрөөнериңер, чашкы шааңарны сонургадап көрүңер.

— Улуг-Хемниң Арыг-Бажы деп онза чараш булуң төрөөн черим ол. Кижы бүрүзү чашкы үезин алдын деп үнелеп, ада-незин чылы-биле сактып чоруур болгай. Мен бодумнун чашкы үемни чыжыр алдын дег деп бодап чоруур мен. Өг-бүлениң орай көстүп келген чаңгыс төлү боорумга, авам-ачам меңээ аажок. Кышкы кезээлерде авам «Кезер-Мергени» ыдып бербезин шаанда удувас мен. Алдан чылдарның эгезинде көдээге ховар көстүр чадаг-терге, «Лото» деп оюн, хаак, коньки, шыдыраа, шашки дээш, солун-на оюннарга ачам өөрөткен. Дөрткү класска өөренип тургаш-ла, ачамның аайы-биле «Тихий Дон», «Война и мир», «Анна Каренина», «Овод» дээн ышкаш чогаалдарны орус дылга номчаан мен. Бөдүүн тракторист кижы ачам орус дылды та кайыын өөренип алганы ол, олбо черлерге курорттаар, почта дамчыштыр бараан чагыдар дээш-ле, ачамның билбези чок турган. Ада-ием каш өшкү-хой, ийи саар инек, черже кири каскан кажанда хаваннар, дагаалар азырап турган болгаш инек мыяа аштаар, өшкү саар дээн чижектиг ажилдар меңээ онаажыр.

Ол үеде хей мал тудуп болбас деп доктаал турган. Ачамның улустарда чагып каан өшкү-хою үш чүс ажа бээр турганын сөөлүндө билген мен. Ынчаар-ла өзүп орумда, чеди класска өөренип турумда, ачам чок апарган, үш чыл эрткенде авам база арааш чок апарган. Үжен ажыг чыл бурунгаар чок апарган улустуң бажын ковандадып, адын адап канчаар. Ачам Өвүрүнү Чаа-Суур чурттуг кижы, авам Хендерге чурттуг.

— Бодун боду кылып алган кижы деп үнелел бар. Силерге ол хамааржыр бе?

— Чанында чоок кижилериниң деткимчези чокта ол болдунмас боор. Ынак башкыларым Александра, Алдын-оол Серенгер, Надежда, Кара-оол Шалыктар мени өөредип, деткивезин болза, орус, тыва дылга сонургалым ындыг эвес болур турган. Уругларым ачазы Вячеслав Кара-ооловичиниң ада-иези Тамара Михайловна, Кара-оол Андреевич Маспык-оолдарны канчап черле адавас мен. Кунчуум кайгамчык шевер, кежээ чораан, мени аш-чем кылырынга, бажың ажылынга өөрөткенин чылы-биле сактып чоруур мен.

Чааскаан өскөн болгаш хей уругларлыг болуксап чордум,

ындыг болган-даа: улуг кызым Наташа бо чылын Иркутскиниң юриктиг академиязын доозар, Айкис Омскиниң технология колледжин доозуп алган, Володявс онгу класска, хеймер оглувус Сылдыс алдыгы класска өөренип тур. Амыдыралдың хуулгаазын белээ — ажы-төл, ажил-иштен салдынмайн чоруур ужурум ол.

— Вячеслав Кара-оолович база пединститутка өөренип турганын билир мен. Чогум канчаар танышкан силер?

— Бир-ле катап, дыштанылгада чанып ора, Шагаан-Арыг автобунга. Ол дугайында, бажыңга орган болза, Кара-ооловичиниң бодундан айтырган болзунарза, солун харыы бээр турган боор оң.

— Журналистикаже орук, ажил-ижиңер канчаар эгелээнил?

— Кызылдың башкы институту, орус дыл башкызы. Өөренип чораан школамга он чыл ажыг ажилдадым. Өөм эззиниң ажылының аайы-биле Кызылче көжүп келген бис. Школага тургаш-ла, солуннарже чүве бижириин сонургал турдум, орус дылга. «Улуг-Хем» солундан эгелээн мен.

1995 чылдың чазынында Хову-Аксында угбам, честем эмнер, аш-чем саткаш чорудуват дээш, 500 рубль берип каан. Эмнерин мүн-не садып четтиккен мен. Оон бир садыгга келгеш көргөн, акшам чок. Та каяа чүве, ужулдуруп алган болган мен. Ынчан (хоорайга) бичиин оглум чаа-ла бир хар ажыг турган. Улуг улустуң акшазын чидирип алгаш, девидээш, ажил дилеп эгелээн мен. Хоочун журналист Арапчор Очурович Оксунуң сүмелээни-биле «Шын» солуннун ынчангы кол редактору В. Ф. Чадамбага ажил дилеп четтим, ол доран эвес-даа бол, элээн болганда ажилдай берген мен. Ажилдап дээрге база шын эвес, негелде дээрге шыңгы. «Шын» солун дээрге, «Шын» солун-на болгай! Мени өөрөткен улуг журналистер Алексей Артаевич

Дугержаа, Галина Шырвановна Монгуш, Николай Сатович Базыр, Маадыр-оол Калчанович Калчан, Күстүгүр Күдерекович Сат, Мижит-оол Мыңмырович Саая оларга мөгөйп чоруур мен. Бо башкыларымны тыва журналистиканың үндөзилекчилери деп санап чоруур мен.

«Шынның» школазын эрткен кижы редакторлап болур» деп хоочуннар чугаалаар чүве. Амгы кол редактор Артур Ойнар-оолович Хертек ол-дур. Республиканың улуг солунун дөртөн хар чаала ажып чоруур аныяк журналист билдилин-биле удуртуп, хоочун солуннун чаңылдарын салбайн, ооң-биле чергелештир үениң негелдези-биле чаартылгаларны, өскертилгелерни дидими-биле кылып, солуннун авторитетин бедик тудуп турарын канчап эскербес боор.

— Журналистикаже орук каалама болган дээр болза, меге апаар, ындыг аа?

— Баштайгы чылдарда «Шынның» реклама килдизинге ажилдап турдум. Дуржулга чок кижы материал бижээш, «алдарлыг артизи» хүндүлүг аттыг кижини «Улустуң артизи» кылдыр депшидиккен-даа болуп турдум. «Планерка», «летучкаларга» (үнгөн солунну сайгарып чугаалажыр хуралдар) бо-ла хемчээди берген турар мен, чеже ыглаваан дээр. Галина Шырвановна биле Алексей Артаевич-ле болчуп келир. Олар ийиниң бурунгаар көрүштүү, бүзүрел, идегели эвес болза, журналист оруум ажиттынмас турган боор...

— Журналист мергежил кандыг-даа кижилер-биле ужуражып, чугаалажыр арганы бээр чүве болгай...

— Ийе, бо-ла чылдарның дургузунда кандыг кабинеттериниң эжин ажитпаан дээр, ол шын. Херэзжен кижы кирип кээрге, эртип олурарынче чалаар хамаан-чок, «экии» деп харыы бербес элдеп даргалар тургулаар. Чок болза, кызып-кызып орустааш олуруп бээр. «Тываның аныяктарына» ажилдап тургаш, Чазак хуралы болур деп турда, чеде бээримге, бир дарга мени кирибейн: «Аныяктар айтыры көрүп турар эвес, бичи солуннар ажыр-бас, барыңар» дээн. Ол кым деп дарга боор дээрзин тодарадып кээримге, шала чуур ажилчылар харыылаар «дарга» болган.

Солун кижилер-биле ужура-жылгаларым база эвээш эвес. Юрий Лужков, өөнүң ээзи Елена Батурина, Иван Ярыгин, Сергей Шойгу, Богдо-Кегезин башкы, моол элчин Бадмунх дээш, өскелер-биле-даа ужуражып, чугаалажыр аргалыг болган мен. Эргеджаалы, ат-алдары бедик болган тудум, ындыг кижилерниң сеткилин бичези, сагыш-човангыры, аажы-чаңының эвилеңи кайгамчык болурун магадаар-дыр мен.

— Галина Дулушова, байырлалывыс уткуштур байыр чедирбишаан, дүрген экирип, чаа чогаалдарыңар-биле номчукчуларыңарны өөртүрүн шупту коллегаларывыстың өмүнээзинден күзедим.

— Журналист эш-өөрге изиг байыр. Ылаңгыя хей чылдарда кады ажилдап келгеним «Тываның аныяктарының» ажилдакчыларына чедишкиннерни, ааскежикти, кадыкшылды күзедим.

Светлана БАЛЧЫР чугаалашкан.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮҢЕР-БИЛЕ

Бистиң ынак ававыс **Бижикмаа Таваевна АҢЧЫНЫҢ** январь 13-те төрүттүнген хүнү—70 харлаар. Ававыс Каа-Хем кожуунун Бурен-Хем суурда чурттап чоруур.

Ававыс төрөөн совхозунга 40 ажыг чыл бөдүүн ажылчын кижиниң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, эвээш эвес шаңнал-макталды ап келген. Бистерни канчаар чурттаарын, мөзү-бүдүштүг болурун, эки чаңчылдарга кижизидип, бодунуң үлгер-чижээн көргүзүп, деткип чоруур. Ынчангаш ававыска төрүттүнген хүнү-биле изиг байырывыс сунуп, быжыг кадыкшылды, узун назынны күзөдүвис.

*Чеден харга четкижеге,
Чеже хемнер кешпедиң дээр,
Чымыш-штитиг ажыл-чүлөң
Эрткен орууң сактып ора,
Эргим ававыс сээ
Чоргаарланып чоруур-дур бис.
Аштыг-чемниг, чагыс сөстүң,
Авыралдыг ававыска
Чеден харлаан хүнү-биле
Черге чедир мөгөйбишаан
Аас-кежиин, узун назын
назылаарын,
Алгап-йөрээп,
сөңнеп тур бис.
Ажы-төлү, уйнуктары.*

Сөңнеп тур бис.

Ажы-төлү, уйнуктары.

"ШЫН" бар бе, өңүк?

Улуг-бичии кижилерниң сүмелекчизи, суртаалчызы шынчы өңүүвүс—«Шын» солун. Бо солунну өг-бүлө бүрүзү чагыдып алыры черле артык эвес. Чурттуң ажыл-агыйжы амыдыралын, иштикиниң, даштыкының байдалын, хөй-ниитиниң херээнге кижиниң киржилгезин «Шын» солун бижип турар. Оон аңгыда хууда ажыл-агыйга, кадыкшылга, чуртталгага ажыктыг сүмелерни чонга таарыштырып берип турар база аныяк-өскенни ажыл-ишке чүткүлдүг эки кижилер кылдыр өстүрүп кижизидеринге үлүг-хуузуун кирип чоруур

ачы-буянын солун-дур.
«Шын» солунну доктаа-
мал чагыдып ап чоруңар,
эргим чонум!

Шаг-үе чежемейиниң
берге-даа бол,
Шалың алгаш чагыдылган
утпа өңүк.
Ырак-чоокта янзы-бүрү
болушкуннар
Ыдык-сүзүк, чаңчыл, чарлык,
төөгү, медээ
Ыры, чогаал, дуржулгалар,
чарлалдарны
Ынаныштыг өңүүң сеңээ
дамчыдып бээр.
Каң-оол ИРГИТ.
Бай-Тайга кожуун.

БЫЛААЖЫП НОМЧУДУВУС

Амыдыралымның дургузунда хөй-ле номнар номчуп келдим, ынчалза-даа сөөлгү үеде К-Э.К.Кудажының «Самдар намдар» деп ному ышкаш солун ном номчуваан мен. Эгезинден-не салдыктап номчуур, кижини «сегирип алгаш салбас» ном болду. Өөм ээзи-биле ол номну мырыңай былаажып номчуп турдувус. Баштай-ла мен номчуп эгелээш, дүн ортузунга чедир салбадым, оон уйгумга алзылкан мен. Ашаам дүн ортузундан эгелеп номчааш, даңны атсы доозупкан болду.

«Самдар намдарда» чогаалчының-даа, ада-иезиниң-даа, чонунуң-даа амыдыралын хөлчок солун, карака куруттунуп турар кылдыр бижиттинген-дир. Чогаалчы кижжи шак ынчаар уйгу-чыдын чок ажылдап чоруур деп чүвени ам билдим. Чогаалчы ол номну 4 ай дургузунда бижээн болду. Чогаалчы бүрүзү ындыг номну бижип каар болза деп бодаар-дыр мен. А Кызыл-Эник Кыргысовичиге биске ындыг белекти кылганы дээш солун арнын дамчыштыр өөрүп четтиргенивисти илередип ор бис.

Серепей ХЕРТЕК.

Каа-Хем суур. Кызыл кожуун.

"ЭХНАТОН"

Дээди сорттуң алтай далганын шоодайда — 330 рубль; Минусинск далганын ГОСТ 1-ги сортту — шоодайда 280 рубль, ТУ 1-ги сортту—шоодайда 270 рубль, дээди сорттуун—300 рубльге (10 ажыг шоодайны садып алыр болза, бир шоодайдан чингелде —10 рубль); чарба—шоодайда 44 рубль; дробленка—шоодайда 180 рубль; дээди сорттуң алтай макароннары—12 рубль (10 шоодайдан хөйүнү алыр болза, килограммдан 50 көп. чингелделиг); чигир—905 рубль; крупалар—(килограммда— рис—16,50 рубль, гречка—15, тарак—8, горох—7,50, көже—8, манка—10, овсянка—9, тарак—7 рубль); 33 рубльден өрү өртектиг хендир үстери; консервалар: 14 рубльден өрү өртектиг щи, борщ, солянка, рассольник; компоттар, томат пастазын, сүт, ногаан горошекти садып турар бис. Калбак ногаан шай база бар, өртээ—150 рубль. Он чуургануң өртээ бисте 20 рубль. Шоколадтарның, карамель конфеталарның асортиментизи элбек.

Бистиң адресивис: Загородный пер., 19 "а", бааза "Эхнатон", склад 3 ("Обувь" баазаның чанында), телефон: 5-38-40.

Улусчу

Этискеги галап тур

Силерни «Кызыл» аалчылар бажыңың № 220 дугаарлыг өрээлинде ХИРОЛОГ адыштан көргөш кадыкшылдың байдалын, айыыл-халаптыг болушкуннардан кичээндирер, өг-бүлөгө берге айтырылгарга база өөредилгеге, ажыл-агыйның нарын айтырылгарыңа, аныяк кижиниң шын эртемни шилип алырыңа дузалаар. Өң-биле төлге, кыдат төлге, хиромантия азы адыштан көргөштиң амыдырал-чуртталгазын чугаалап бээр.

Тел.: 8.905.929.2175.

«Каа-Хем» хөмүр-даш уургайында

«Каа-Хем» ААН хөмүр-даш уургайының дыңнадыры болза, 2006 чылдың январь 15-тен эгелеп хөмүр-даш уургайларының участоктарындан хөмүр-дашты үндүр садарының өртээ өскерлир, «Каа-Хем» ААН хөмүр-даш уургайының «Каа-Хем» болгаш «Чадаана» участоктарындан немээн өртөккө үндүрүлгөр чокка 570 рубль болур.

Үндезини:

2005 чылдың декабрь 23-те № 733 дужаал. 2006 чылда «Каа-Хем» ААН хөмүр-даш уургайы биле «Садып алыкчылар» аразында хөмүр-дашты садып алырыңа керээ чарарыңа: өңчүнүң хевириниң кандыг-даа хамаарылгазы чокка бүдүрүлгелер, организациялар, ниитилелдер дараазында документи-лерни кириери чугула.

Бүзүреттирген хоолгазы:

1. Юридиктиг албан чериниң чаңгыс аай

күрүне даңзызыңа кири бижээниниң дугайында херечилелдиң хоолгазы.

2. Үндүрүг үчедунда тургустунганының дугайында херечилелдиң хоолгазы.

3. Оларның почта адреси болгаш эргелел органнарының херек кырында турарының бадыткалы (баштайгы ийи арыны болгаш Устав азы Дүрүмнүң сөөлгү арнын бүдүрүлгө азы организация бүзүрөткен турар).

4. Статистика эргелелиниң информация чагаазының хоолгазы.

Ооң-биле чергелештир, бюджет организацияларыңа.

5. Бир дугаар удуртукчуну ол эрге-дужаалга томуйлаанының дугайында дужаал азы керээ чарарыңа бүрүн эргелиг төлээниң бүзүредилгезин нотариалдыг бадыткаан турары.

6. Бюджет албан чериниң саң-хөө чарыгдалының сметазын кол башкарыкчы бадылаан турар.

Анна (Дакый-Сурун) Намбраловна ТОРЖУ

Анна (Дакый-Сурун) Намбраловна Торжу 95 хар чедип чорааш, мөчээн. Тыва Республиканың Чазаа, Кадык камгалал яамызы республиканың кадык камгалалының хоочуну, Тыва Арат Республика үезиниң бир дугаар тыва херээжен божудулга акушери А.Н. Торжунун уругларыңа, чоок кижилеринге ханы кажыдылалды илередип тур.

Дакый-Сурун (Анна) Намбраловна Торжу 1911 чылдың үш ай 8-тиң хүнүнде Улуг-Хем кожуунун Хендерге сумузунга төрүттүнген. 1931-35 чылдарда Москваның төп акушер техникумун өөренип дооскаш, Кызыл эмнелгезинге божудулга салбырын ажыткан. Ол хөй-хөй чаштарның хинин кескен авазы.

Анна Намбраловна республиканың кадык камгалалының төөгүзүңгө балалбас исти арттырган. Ол хөй-хөй шаңнал-макталдарның эдилекчизи. 1937 чылда ТАР-ның күш-ажылының ордени-биле шаңнаткан. Дайын үезинде өөнүң ээзи Иван Иванович Торжу-биле фронтта чедирген улуг дузаламчызы дээш «1941-1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайыныңа кириген шылгараңгай күш-ажылы дээш» медаль-биле шаңнаткан. Бодунуң мергежилиниң аайы-биле «СССР-ниң кадык камгалалының тергиини», «Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы», Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени болгаш өске-даа бедик шаңналдарга төлептиг болган.

Ш.Д. Ооржак, А.В. Брокерт, Ш.В. Кара-оол, С.А. Барыбин, Е.К. Матвеева, С.Х. Монгуш, Б.К. Кудерек, Р.С. Баян, Г.Ф. Балакина, В.О. Ооржак, В.И. Лавриненко, С.К. Долгар, Л.К. Салчак, А.Т. Конгар, З.Б. Самдан, П.А. Морозов.

«ШЫН» СОЛУННУ ДАМЧЫШТЫР

Бистиң огулус Олегти сөөлгү орукче үдээринге моральдыг болгаш материалдыг дузаны көргүзүп, бистиң кажыдылалысты үлешкени дээш ТР-ниң Улуг Хуралының палаталарыңа, депутаттар Д.К.-Х. Ооржакка, Т.Б. Кууларга, К.А. Бичелдейге, «Шын» солунуң редакциязыңа, Кызыл хоорайның Пенсия фондунуң эргелелиңге, казактарның төлээзинге, төрелдеривиске, өңүктөривиске, эш-өөрүвүске болгаш кожоларывыска мөгөйдүвис.

С.К.Хертектиң өг-бүлезин.

Ада-иезиниң, кады чурттаан эжиниң, чаңгыс огулунуң чөленижи, даянгыжы бооп чораан чаңгыс ынак огулус Юрий Алексеевич ДУВАК каржы, кара сагыштыг өлүрүкчүнүң холундан ада-иезинден, ынак эжинден, чаңгыс огулундан, чырык өртемчейден аныяк назынында чарлып чоруткан. Бистиң ажыг-шүжүүвүстү үлөжип, огулусту сөөлгү орукче үдежиринге моральдыг болгаш материалдыг дузаны чедирген төрелдеривиске, кудаларывыска, огулустуң эш-өөрүңгө, келген бүгү чонувуска четтиргенивисти илереттивис.

Дувактарның өг-бүлезинден.

Бистиң ынак дуңмавыс Мерген Делгер-оолович ООРЖАКТЫ сөөлгү орукче үдежип, берге үеде бистерни деткип, моральдыг болгаш материалдыг дузаны чедирген Өвүр кожуун чагыргазыңа кады ажылдап турганы каайлы чериниң ажылдакчыларыңа, акывыстың өг-бүлезинге, оолдары Дандар Дандар-ооловичиге, Темирге, Аратка, ТР-ниң Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының коллективинге, ырак-чооктан келген төрелдеривиске болгаш кудаларывыска, эш-өөрүвүске база төрелзинген чонувуска четтиргенивисти илередип, черге чедир мөгөйдүвис.

Өөнүң ишти, кады төрээнери, авазыңдан.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының Канцеляриязы болгаш Тыва Республиканың Чазак Аппараты Тыва Республикада Чонну күш-ажылга хаара тудар күрүнениң федералдыг эргелелиниң даргазының оралакчызы Урана Алдын-ооловна Кюрюга ооң өөнүң ээзи

Сергей Хертекович КЮРЮНУҢ

хенертен мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыдылалды илередип тур.

Тыва Республиканың Чазаа Тыва Республиканың кадык камгалалының алдарлыг ажылдакчызы, ССРЭ-ниң кадык камгалалының тергиини, күш-ажыл фронтунуң киржикчизи, ССРЭ-ниң болгаш Тыва Арат Республиканың Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, Кызыл хоорайның хүндүлүг хамаатызы, XX вектиң шылгараңгай кижилериниң бирээзи

Анна Намбраловна ТОРЖУНУҢ

мөчээни-биле ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдылалды илередип тур.

e-mail: shyn@tuvva.ru

Индекс 667000.

Кызыл хоорай,

Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа. Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 1-01-35, кол редакторнуң оралакчызы — 1-19-87, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91. КИЛДИСТЕР: нийтиел-политиктиг кылдис — 1-18-10, культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, көдээ ажыл-агый, үлөтүр кылдистер — 1-17-09.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 5 ама.

Тираж 8794. Чагыг 2.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 10001, 10011. ТР-ниң Парлалга болгаш массалыг коммуникациялар талазы-биле агентилелиниң типографиязыңа парлаан (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыңан материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыңан саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылгалары дээш авторлар боттары харыылаар.